

Juryrapport

In bijzondere gevallen, vooral bij een vertaler die hij hoog achtte, placht Martinus Nijhoff twee belangrijke criteria te hanteren. De vertalingen moesten een ‘taalmonument’ zijn en als zodanig substantieel bijdragen aan de ontwikkeling van de Nederlandse literatuur. Daarnaast dienden vertalingen zo vormgegeven te zijn dat ze ‘de lezer in gespannen, in zekere zin opgetilde staat’ konden houden. Dat zijn strenge criteria waaraan nauwelijks valt te voldoen, maar in het geval van de Vlaamse schrijver, wetenschapper en vertaler Paul Claes wordt het ideaal van Nijhoff zeer dicht benaderd. Critici hebben herhaaldelijk vastgesteld dat Claes mikt op vertalingen die op eigen poëtische benen kunnen staan. Kees Fens concludeerde in zijn bespreking van Claes’ vertaling van het werk van Catullus dat de Nederlandse poëzie er een hoeveelheid gedichten bij krijgt van een haar onbekende soort. Dat Claes vertalen beschouwt als ‘transformeren om een bepaald effect te conserveren’, lijkt een hedendaagse echo van Nijhoffs tweede criterium te zijn, vooral als hij van harte en expliciet de kant kiest van Catullus, de ‘hartbrekende en baldadige dichter van Verona’ die niet voor geleerden schreef maar ‘voor lezers die hij wilde ergeren en ontroeren, verrukken en schokken’. De wens die Catullus in het openingsgedicht uitspreekt, moge daarom ook voor Claes’ vertalingen gelden:

Voor wie is dit leuke frisse boekje
dat net zijn finishing touch kreeg?
Voor jou, Cornelius Nepos. Jij zag
al wat in die bagatellen van me
toen je zelf nog zat te zwoegen aan
die drie donders geleerde delen
van de eerste wereldgeschiedenis
waar een Italiaan zich aan waagde.
Neem dit boekje dat ik je opdraag
voor wat het is. Maak, mijn Muze,
dat het meer dan één generatie meegaat.

Aan de ongedwongen en luchtige toon van dit gedicht alleen valt het niet af te lezen, maar Paul Claes kan met zijn almaar groeiende oeuvre – niet alleen van vertalingen, maar ook van origineel werk, essays en wetenschappelijke opstellen – een ouderwetse cultuurdrager genoemd worden. Bij al zijn eruditie en universaliteit is hij tevens een exponent van deze tijd wanneer hij omwille van het sterkste effect het recht claimt vrijelijk met zijn bronnen om te gaan. Hij vertegenwoordigt een vertaalopvatting die in ons taalgebied niet bij iedereen even gangbaar is, maar die welzeker wordt geaccepteerd, al is het alleen al omdat zijn meesterschap onomstreden is en zijn techniek steeds bewondering oogst. Claes valt niet snel te betrappen op begripsfouten en wordt steeds geprezen om zijn uitstekende Nederlands. Hij zelf noemt zijn vertaalopvatting ‘idiomatisch’, waarbij het hem meer gaat om leesbaarheid en begrijpelijkheid dan om woordelijkheid. ‘Wie calqueert verkrijgt een onidiomatisch

effect,' luidt zijn uitgangspunt. Deze opvatting vloeit bij Claes voort uit een houding waarbij vertalen en schrijven als twee gelijkwaardige activiteiten worden beschouwd en die evenzeer haar grondslag heeft in de klassieke letterkunde als in het werk van een twintigste-eeuws dichter als Ezra Pound. Diens adagio, 'making it new', dat een pleidooi voor het creatieve vertalen behelst, wordt door Claes in zoverre genuanceerd dat hij het weliswaar zo 'new' mogelijk maakt maar zich tegelijkertijd dusdanig verplicht voelt aan de originelen dat hij te allen tijde probeert, ook bij moeilijke poëzievertalingen, om zoveel mogelijk elementen op zoveel mogelijk niveaus intact te laten. Het streven naar bevruchting van de eigen literatuur gaat bij Claes hand in hand met het streven oorspronkelijke stijlen zo getrouw mogelijk na te bootsen.

Het vakmanschap van Claes staat op eenzame hoogte. Bij een dergelijke diversiteit aan auteurs, genres en talen kan dat ook niet anders. Bijzonder opmerkelijk is echter dat niet op elke herschepping het handelsmerk van de firma Claes staat. Catullus, Von Platen, Sappho, Mallarmé, het is alleen Claes voor zover het juist Catullus, Von Platen, Sappho en Mallarmé blijft. In het geval van Catullus is de taal een feest, het is allemaal even geestig, krachtig en origineel, in zowel de verheven registers van de langere, epische gedichten als de speelsere, lichte registers van de spot- en scheldgedichten. Voor Von Platen wordt een koele en enigszins gladde toon gekozen, terwijl Sappho ingetogen vertaald wordt. De werkwijze bij het vertalen van de als 'hermetisch' bekend staande dichter Mallarmé – een opgave waarvoor de jury overigens Claes' vertalersmoed wil prijzen – is er daarentegen één waarbij verheldering voorop staat zonder dat dit tot versimpeling leidt. In alle gevallen hebben de vertalingen een innoverend karakter door het nieuwe en onverwachte licht dat over de originelen schijnt.

Je mag niet denken dat je woorden zonder meer in
de wind vervlogen zijn uit mijn herinnering,
zoals de appel die een meisje door haar minnaar
is toegestopt, haar ongerepte schoot ontglipt –
o wee, ze is hem in haar wollen jurk vergeten
en als ze voor haar moeder opspringt, valt hij neer:
terwijl hij in vliegende vaart over de vloer rolt,
bewolkt een blos van schaamte haar bedrukt gezicht.

Het vernieuwende aspect van zijn vertalingen blijkt ook uit de manier waarop Claes zichzelf vernieuwt. Slechts een kleine tijdsspanne scheidt de twee versies van de gedichten van Mallarmé; een aantal gedichten van Catullus werd in andere bewoordingen reeds voorgepubliceerd; hetzelfde gebeurt intussen met het werk van Rimbaud: binnen afzienbare tijd is blijkaar ook van diens werk een uitgave te verwachten. Claes is geen toonbeeld van de dorre filoloog, hoe onderlegd zijn vertalingen en studies ook zijn. Hij is een enthousiast en enthousiasmerend vertaler, iemand die het risico niet uit de weg wil gaan. Zo kan men afdingen op zijn versies van Mallarmé wanneer daar omwille van het rijm gemorreld wordt aan vermeende betekenissen of wanneer een van de ontdekte betekenislagen in de vertaling blijkt te

zijn gesneuveld. Toch blijkt daaruit vooral Claes' poëtica van het intensieve en actieve lezen, die hem zijn teksten op de voet doet volgen. Claes laat zijn lezers op hun beurt delen in een uitermate boeiend, haast oneindig proces van lezen, interpreteren en vertalen, en het valt steeds maar af te wachten wat het precieze resultaat ervan zal zijn. Zo mondden zijn bemoeienissen met Rilke uit in dienende prozavertalingen met uitgebreide commentaren en had zijn lectuur van klassieke teksten de roman *De sater* (1993) tot gevolg. Zijn oeuvre, waarvan tevens zijn aandeel in de kortgeleden verschenen *Ulysses*-vertaling niet onvermeld mag blijven, daagt de lezers uit tot zo'n zelfde actieve en vrije leeshouding.

Al met al kunnen we zeggen dat Paul Claes een voorkeur heeft voor de klassieke letterkunde, voor erotische teksten en voor de hermetische traditie in de nieuwere poëzie. Tot de saillante kenmerken van zijn vertaaloeuvre behoort allereerst de indrukwekkende kwantiteit, vooral als je daarbij de publicaties in tijdschriften en de vele door hem bezorgde bloemlezingen betreft. Uit deze hoeveelheid wil de jury hier vooral drie momenten naar voren halen: de Sappho-vertaling uit 1985, de Mallarmé-versies van 1986 en 1992 en ten slotte de *Verzen* van Catullus van 1995. Het zijn stadia uit een indrukwekkend werk in wording, dat hopelijk een nog rijker vervolg zal krijgen. Kenmerkend vindt de jury vervolgens dat Claes steeds een heroïsche en in die zin wellicht onhedendaagse poging doet om alles te begrijpen, hoe dienend hij ook te werk gaat. Ten derde vertaalt Claes in concurrentie met andere vertalingen, contemporaine of historische, en probeert het pleit in zijn voordeel te beslechten door ongekennde kwaliteit te leveren. Voorts hanteert hij een op authenticiteit gerichte vertaalstijl waarbij het zware poëtische idioom dat Boutens en andere classici in hun vertalingen gebruiken, wordt vermeden terwijl ook de klip van het te alledaagse wordt omzeild. Tot slot, maar niet in de laatste plaats, is er het feit dat Claes wetenschappelijk gezien steevast welbeslagen ten ijs komt.

Het raffinement waarmee hij de relevante informatie uiteindelijk verwerkt in zijn gedegen commentaren, heldere aantekeningen en prikkelende inleidingen en epilogen, wijst erop hoezeer die informatie haar werking doet in de vertalingen zelf.

De jury acht het dan ook een groot genoeg het indrukwekkende oeuvre van deze excellente en eminente vertaler te bekronen met de Martinus Nijhoffprijs 1996.

De jury:

Dr. A.B.M. Naaijkens, voorzitter

Dr. W. Kassies

F. van Woerden

R. Kurpershoek

Dr. K. Verheul

Mevr. prof. dr. C.M.M. van der Voort